

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A Pfeifer Ferdinánd-czég jubileuma. Ötven évvel ezelőtt, január hó elsején a jóbíró és előkelő *Emich*-féle könyvkereskedés gazdát cserélt. *Pfeifer* Ferdinánd — alig 25 éves korában — átvette e könyvkereskedést. A már akkor is szívesen látott és kedvelt könyvkereskedés, új főnökének szeretetreméltósága és nagy szaktudása folytán, rövid időn belül a közélet jeleseinek lett találkozó helyévé.

Nemes törekvése a magyar irodalom fölségítése és terjesztése érdekében nem ismert határt. Kiváló szorgalma és ernyedetlen munkássága nem maradt eredmény nélkül. A legjobb nevű írók szívesen adták át munkáikat *Pfeifer*-nek kiadás végett s kiadói munkásságának legszebb tükre a következő kimutatás:

1857-től (üzlete alapításától) 1879-ig (haláláig) kiadott 20 munkát a hittudomány és bölcsészet, 117-et a jogtudomány, politika stb., 22-öt orvosi, 50-et történelmi, 289-et szépirodalmi, 53-at ifjúsági iratok és képes könyvek, 77-et egyéb szakok köréből, összesen 928 kötetben. E művek legnagyobb része már évtizedek óta elfogyott, a mi a kiadványok jóságáról és kelendőségéről tanuskodik. Az ő kiadásában jelentek meg *Beöthy* László, *Berczik*, *Gyulai*, *Kemény*, *Degré*, *Jókai*, *Petőfi*, *Tóth* Ede, *Vas* Gereben, *Féval*, *Gaboriau*, *Sand*, *Sue* stb. munkái. *Deák* Ferencz, *Herczeg* Mihály, *Szilágyi*, Sándor, *Lamartine* munkáit szintén *Pfeifer* adta ki.

Közölnyünk szűk keretében nem terjeszkedhetünk ki bővebben munkásságának ismertetésére, mely különben is oly maradandó nyomokat hagyott a magyar könyvkereskedelemben, hogy ennek felemlítése alól az a tisztelet is felment bennünket, melylyel munkássága iránt viseltetünk.

Halála után az üzletet öcsce, *Pfeifer* István vette át, ki a kiadói tevékenykedés terén nem kívánta nagynevű bátyját követni, hanem annál nagyobb buzgalommal látott hozzá a könyvkereskedésnek még szélesebb alapokra való fektetésére s az üzletet mai napig is a könyvkereskedelem büszkeségére vezeti.

Mint értesülünk, a könyvkereskedők egyesülete és a »Csak Szorosan« egyesülete küldöttségileg keresték fel *Pfeifer* Istvánt, ki e figyelmet a megalakítandó rokkant és segélypénztár alapja javára tett alapítványnyal viszonzta.

Pár szó a Kanyaró cikkére. Nagyon meglepett, a mikor *Kanyaró* Ferencz e folyóirat 1896. évi 321. s következő lapjain közölt »Protestáns vitairatok Melius idejéből« című dolgozatában úgy tüntette föl a 330. lapon

2. szám alatt leírt könyvet, mintha ő fedezte volna fel irodalomtörténetünk részére, holott én már ugyane folyóirat 1888. évi folyamában »Könyvészeti adalékok Melius Péter irodalmi működéséhez« című dolgozatomban megállapítottam egykori létezését. Nagyon meglepett — ismétlem — ez a körülmény, mert tudtam, hogy *Kanyaró* a Keresztény Magvető 1891. évi 351—352. lapján közölt sorok tanúsága szerint jól ismerte az én dolgozatomat. Mégis elhallgattam volt a dolgot; de most, midőn megismétli, ki kell jelentenem, hogy a Magyar Könyvszemle 1906. évi IV. füzetében kiadott tanulmányában, újra a maga felfedezéseként mutatja be *Melius*nak úgy az imént említett, mint egy másik olyan munkáját is, a melynek létezése tudva volt már a 18 évvel ezelőtti cikkemből.

Reflektálnom kell azonban egyéb állításaira is. A Szegedi *Kis* István és *Melius* Péter közti vitát például 1558-ra és 1559. elejére teszi minden bizonyíték nélkül (290. l.) De erre nem is tudhat bizonyítékot felhozni senki, mivel tisztára képtelenség, hogy a már 1555. tájától református Debreczenbe még mint lutheránus elvüt hívták volna papnak s mint ilyen működött volna ott akár milyen kevés ideig is.

Ugyancsak argumentum nélkül tartja helytelennek azt az állítást, hogy *Melius*nak 1561-ben megjelent ismeretlen latin munkája a Krisztus közbenjárásáról szóló és magyarul fenmaradt prédikációkat tartalmazta. Nekem pedig klasszikus tanum van reá: maga *Melius*, a ki így nyilatkozik: »Ezt megbizonyítottuk *abban a könyvben*, kit *dedákul s magyarul is* irtunk a közbejáró Krisztusról«. Ezt nem is lehet másképen értelmezni, és hiába való ellene *Kanyaró* következő okoskodása: »Minek kellett volna a latin prédikációk a debreczeni superintendensnek? Hisz' *Melius* arról volt híres, hogy ő mindent magyarul akart kiadni a köznép kedvének kereséseért« (291. l.). Pedig hát több más munkáján kívül éppen ez a szóban forgó is latinyelvű volt, még *Kanyaró* szerint is.

Egy másik állításom ellen, mely szerint valószínűnek tartom, hogy a *Krónikák* könyve szintén megjelent a *Melius* fordításában, apodikticze kimondja, hogy »az Isten nem támasztott több oly dajkát, a kik *Melius*t bibliafordításában segítsék« (294. l.). Hogyan tudta hát kiadni a Sámuel és Királyok könyveinek közrebocsátása után, még ugyancsak 1565-ben a Jób könyvének, 1567-ben pedig az újszövetségnek a fordítását?

Végül annak, hogy *Melius*nak állítólag Genfben megjelent munkáiról is szól a Theologiai Ismeretek Tára, egyszerűen az az oka, hogy az ilyen lexikális mű a körébe tartozó ismereteknek a korabeli állását tartozik feltüntetni, nem pedig azt, a mire évekkel azután jut el a tudomány.

Zoványi Jenő.

Kéziratok árverése Lipcsében. A C. G. *Börner*-czég február hó 19. és 20. napján nagyszabású árverést tartott egy 414 számból álló kézirati gyűjteményből, melynek 500 márkát meghaladó árait a következőkben soroljuk fel, a nagy fényvel kiállított katalógus csoportosításában:

I. A hitújításra vonatkozó iratok: 3. sz. *Calvin* János latin levele *Hardenberg* Alberthez 1900 M; 4. sz. *Franck* *Sebestyén* kétoldalas levele

1533-ból 450 M; 8. sz. Paul *Gerhardt* levele Lübben város tanácsához 565 M; 9. sz. *Götz* von Berlichingen sajátkezű levele 520 M; 12. sz. Ulrich von *Hutten* levele Wolfgang *Fabricius*-hoz 1000 M; 15. sz. V. *Károly* levele VII. *Kelemen*-hez 1300 M; 16. sz. Martin *Luther* levele *János Frigyes* herceghez 1520-ból 2200 M; 17. sz. Ugyanannak németnyelvű irata Nürnberg város tanácsához 3150 M; 18. sz. Ugyanannak latin levele Justus *Jonas* érsekhez 2200 M; 21. sz. Philipp *Melanchton* levele Vitus *Theodorus*-hoz 1050 M; 25. sz. Thomas *Murner* levele Sebastian *Bant*-hoz 920 M és 32. sz. Ulrich *Zwingle* német levele 1528-ból 1050 M.

II. A porosz uralkodóháza vonatkozó iratok: 33. sz. *Frigyes Vilmos*, a nagy választófejedelem levele *Schwerin* Ottó báróhoz 580 M és 35. sz. *Nagy Frigyes* levele 1734 aug. 27-ről 800 M (a többi tételek 3 és 360 M közt ingadoznak).

III. Államférfiak és hadvezérek kéziratái: 77. sz. *Bismarck* Ottó herceg levele 1866-ból 1000 M; 78. sz. Ugyanannak eredeti távirata, melyben *Vilmos* császárt a *Nobiling*-féle merénylet alkalmából üdvözlí 620 M; 82. sz. *Blücher* hadvezér levele nejéhez 1815-ből 500 M; *Hofer* András 1809 szept. 27-én kelt felhívása sajátkezű aláírásával s megjegyzéseivel 610 M.

IV. Német költők és írók 1750 óta: 134. sz. *Goethe* híres levele G. F. E. *Schönborn*-hoz 1774-ből 2805 M; 136. sz. Ugyanannak levele A. L. *Karschin*-hoz 565 M; 137. sz. Ugyanannak levelezése Johann *Falmer*-rel 1030 M; 140. sz. Ugyanannak levele *Koppenfels* kancellárhoz 750 M; 143. sz. Ugyanannak egyik költeménye *Roesel* festőhöz 525 M; 159. sz. *Grillparzer* öregkori arcképe, Ignaz *Perlsee* eredeti festménye 680 M; 209. sz. Heinrich *Kleist* bucsúlevele Henriette *Vogel*-hez 1500 M; 212. sz. Ugyanannak három költeménye sajátkezű másolatban 1260 M; 252. sz. G. E. *Lessing* levele *Voss*-hoz, melyben Emilia Galottiról esik szó 3400 M; 253. sz. *Wund* Dr. phil. emlékkönyve, többek közt *Lessing* autogrammjával 710 M; 265. sz. Friedrich *Nietzsche* 1888 jul. 24-én kelt levele, melyben a Fall *Wagner*-ről van szó 500 M; 284. sz. Friedrich v. *Schiller* levele *Körner*-hez 1796 áprilisából 595 M; 285. sz. Ugyanattól ugyanahhoz 1796 okt. 510 M; 286. sz. Ugyanattól Veit Hans *Schnorer*-hoz 565 M.

V. Zeneszerzők: 323. sz. *Beethoven* kiadatlan levele Louis *Spohr*-hoz 635 M; 324. sz. Ugyanannak egy négy oldalas zenekézirata 1060 M; 331. sz. Johannes *Bramhs* sajátkezű zenei kézírata 610 M; 335. sz. *Nagy Frigyes* sajátkezű zenei kézírata 1010 M; 337. sz. Joseph *Haydn* »Divertimento 106to«-jának eredeti kézírata 1000 M; 355. sz. Filippo de *Monte* levele Carlo *Clusio*-hoz 525 M; 358. sz. *Mozart* édesanyjának levele férjéhez 570 M; 359—361. sz. Wolfgang Amadeus *Mozart* levelei nővéréhez 1610, 860 és 750 M; 362. sz. Ugyanannak C-dur zongorahangversenye eredeti kézírásban 44 lapon (88 oldal, ezek közül öt üres) 12,500 M; 369. sz. Franz *Schubert* eredeti pasztellképe G. M.-tól 500 M; 370. sz. Ugyanannak levele *Schober* barátjához 1350 M; 371—375. sz. Ugyanannak kiadatlan szerzeményei eredeti leírásban 520, 1110, 530, 740 és 900 M; 376. sz. ugyanannak op. 88. sz. a. megjelent triója kéziratban 950 M; 386. sz. Richard *Wagner* levele 1848

máj. 19-ről *Wigard* tanárhoz politikai kérdésekben 620 M; 394. sz. ugyanannak sajtátkezű partitúrája a Mesterdalmokok czipésszaldából 2500 M; 399. sz. ugyanannak sajtátkezű kéziratában a Walkürök egy részének szcenáriuma 520 M. *Spectator.*

A párisi Bibliothèque Nationale kéziratainak hasonmásai tárgyában a *Bibliothèque de l'École des Chartes* legújabb számában olvassuk a következőket: A *Berthand frères-czég* által néhány éve megindított vállalat, mely a *Bibliothèque nationale* fontosabb kéziratainak fototipiai sokszorosítását tűzte ki czélul, jelenleg tizenkilencz kötetből áll. Ezek közül hat kötet a következő három unciális betűkkel írt kéziratot s egy albumot tartalmazza teljesen, de kicsinyített alakban:

1—3. Titus Livius történetének XXI—XXX. könyve; ms. latin 5730. — 470 levél, 3 kötetben 80 fr.

4. Grégoire de Tours Frank története; ms. de Beauvais, ms. latin 17.654. — 218 levél. 20 fr.

5. A *Saumaise*-féle latin költők anthológiája; ms. latin 10.318. — 290 levél. 25 fr.

6. Villard de Honnecourt vázlatkönyve; ms. français 19.093. — 33 levél. 15 fr.

A többi tizenhárom kötet teljes kódexek reprodukálása helyett csupán a miniatűrök s rajzok sokszorosítására szorítkozik s a következőket tartalmazza:

7. Terencius vígjátékai; ms. latin 7899. — 151 tábla. 15 fr.

8. XIII. századi képes zsoldárkönyv; ms. latin 8846. — 107 tábla. 10 fr.

9. Vie et histoire de saint Denys; ms. français n. a. 1098. — 30 tábla. 5 fr.

10. Szent Lajos zsoldáros könyve; ms. latin 10.525. — 92 tábla. 10 fr.

11—12. Livre des Merveilles: Marco Polo stb.; ms. français 2810. — 265 tábla. 30 fr.

13. Antiquité et Guerre des Juifs de Josèphe; ms. français 247 és n. a. 21.013. — 25 tábla 5 fr.

14. Grandes Chroniques de France; ms. français 6465. — 51 tábla 5 fr.

15—16. Miraeles de Notre-Dame; ms. français 9198 és 9199. — 59 és 73 tábla. 15 fr.

17. Anne de Bretagne zsolozsmás könyve; ms. latin 9474. — 63 tábla. 8 fr.

18. Henrik II. zsolozsmás könyve; ms. latin 1429. — 17 tábla. 3 fr.

19. A Bibliothèque nationale Mazarin-csarnokában kiállított V—XIV. századi görög, latin és francia kéziratok hasonmásai. — 40 tábla. 5 fr.

E fototipiai hasonmásoktól függetlenül ugyan e czég kiadásában a Bibliothèque nationale legbecsesebb miniatűrűinek fényképészeti másolatai is kaphatók 13 × 18-tól 40 × 50 cm-ig terjedő eredeti nagyságban; darabonként 1—6 frankért s a szabad reprodukálás jogával. Az ekként feldolgozott kéziratok a következők:

a) Latin kéziratok:

1. Kopasz Károly bibliája a IX. századból; ms. latin 1. — 62 miniatűr és kezdőbetű.

2. Lothar Evangéliumos könyve a X. századból; ms. latin 266. — 44 miniatűr és kezdőbetű.

3. *Berry* herceg nagy zsolozsmás könyve a XIV. századból; ms. latin 919. — 40 miniatűr.

4. Henri IV. állítólagos zsolozsmás könyve a XV. századból; ms. latin 1171. — 60 miniatűr.

5. Beatus apokalipszise a XI. századból; ms. latin 8878. — 106 miniatűr és kezdőbetű.

6. A toursi pentateuchus a VII. századból; ms. latin n. a. 2334. — 23 miniatütre, továbbá a fototipiai kiadványok 1—5., 7., 8., 10., 17., 18. számai.

b) Francia kéziratok:

1—2. Cité de Dieu de Saint Augustin a XV. századból; ms. français 18 és 19. — 11 és 13 miniatűr.

3. Vie de Saint Denys de Gilles de Pontoise a XIV. századból; ms. français 2090—2092. — 36 miniatűr.

4. Complainte de Gènes de J. Marot a XVI. századból; ms. français 5091. — 11 miniatűr.

5. Commentaires de la Guerre Gallique a XVI. századból; ms. français 13.429. — 17 miniatűr és

7. Statuts de l'ordre de Saint-Michel a XV. századból; ms. français 19.818. — 1 miniatüra, továbbá a fototipia kiadványok 6., 9., 11—16. és 19. számai alatt felsorolt művek.

c) Vegyes kéziratok:

Boëtiusnak »A bölcsélet vizsgálása« cz. műve németalföldi XV. századi kéziratban; ms. néerlandais 1. — 5 miniatűr.

Bibliofil.

Egy eperjesi könyvfestő levele 1483-ból. A magyar felvidék városaiban a XIV—XV. században pezsgő szellemi élet honolt. Tudósok, tanárok, könyvmásolók és festők majd mindenikben szép számmal voltak, a kik egymással, sőt rendszerint a külföld egyetemi városainak tudósvilágával is élénk összeköttetésben állottak. Sajnos, ma erre az életre inkább csak következtetnünk lehet; adatok, melyek segítségével a múltat megeleveníthetnők, nagyon kis számban maradtak reánk. Éppen ezért, minden kis adalékot gondosan össze kell szednünk abban a reményben, hogy valamikor talán mégis lehetővé válik, a mire ma gondolni sem merünk: megrajzolható lesz a középkor társadalmi és művészeti élete Magyarországon.

Ezuttal olyan kis adattal szolgálok a Könyvszemle olvasóinak, a minő még tudtommal nem volt ismeretes; bemutatom egy XV. századi könyvfestőnek eddig ismeretlen levelét. A levél írója *Henckl* (helyesebben *Henckel*) *György* híres felvidéki patriczius család tagja, a ki, mint levele keltezéséből látjuk, ez időben Eperjesen lakott. Életéről nincsenek adataink; mindössze azt tudjuk róla, hogy 1427-ben és 1430-ban a bécsi egyetemen tanult.¹ Ebből bizonyos,

¹ 1427-ben mint Georgius *Henckel* de Leuczscha, 1430-ban mint Georgius de Leytzechovia szerepel az egyetem anyakönyvében *Schrauf*, Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen, 66. l. és *Fraknói* Magyarországi tanárok és tanítók, 45. l.

hogy levele keltekor már idős, a 80 felé járó ember volt, a mit különben írása is gyaníttat. Levelét *tisztelendő Hilárius úrnak* küldi Bártfára. Kétségtelen, hogy a czimzett azon Hilárius, a ki Bártfán 1460—1490 között előbb mint káplán, utóbb mint altarista és presbiter működött.¹ A levél válasz egy megrendelésre, a melyet Hilárius közvetít. *Henckel* először is felemlíti, minő szépen elkészült Ágoston úr azután Lénárd és György városi jegyzők könyveivel. Azt is jól megcsinálja a mit most rendelnek a maga és megbízója lelki-üdveért. Egyet (a megrendelthez hasonlót) már régebben eladott Iglóra (*Nev-Stat, Nova Villa*) Hufnagel úrnak, egyet pedig Kassára a Sz. Lénárd templomnak² 27 forintért.³ Ennek az ára legyen 25 forint; hanem kérje meg Hilárius a megrendelő urat, hogy adjon most három forint előleget aranyra, festékre és más szükségességekre; a dolgot jól elvégzi.

Az érdekes levél betűhűen visszaadva így hangzik:

Mejn dinst vnd fruntlichen grus mit ganz(er) libe czuor. Wisset lüber her Hylarie ew(er) feterliche libe weys wol, wý ich dem h(err)n Augustino vnd de(m) Stat schreib(er) leonhardo vnd Georgio Stat schreib(er) hab ir bucher schon aus gericht alleweg, vnd wil auch das schon machin vn(n)d ausrichten, das dem irb(er)n h(err)n w(er)t sey(n), er, sey(n) vnd auch mey(n) vnd zu seyner zel zelikeit: vnd hab eje(nen) vorkaufft in d(er) Nev Stat dem herr(n) Hoffnagil vor [római szám, kiszakadva] zunder, is ist lang, vnd zu Cassa ad s(anc)t(u)m leonhard(um) vor XXVII zunder das sal habin seyn werun(n)g vnd ey(n)kawff vor XXV f(lorin) vnd pitet den irb(er)n h(err)n d(er) is habin wil, das h(err) mich vorlege vnd gebe iczund III f(lorin), das ich mag golt vnd farbin vnd and(er) ding kawffin vnd auch ausrichte(n) noch de(n) beste(n). Gegeben im Epper(i)es am ma(n)tag noch sinte laurencý tag A(n)m/o (mcccc) lxxxiiio.

*Georgius Henckl
d(er) ew(er) alleczzeit.*

Külső czíme: Dem wirdige(n) h(err)n h(err) Hylario czu Bartphal sal d(er) briff.

Papiron, hátán zöld zárópecsét nyomával. A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában, 1902/26. sz. a.

A levélben említett személyek közül csak a *Statschreiber Leonhard* ismeretes. Ez *Hnyczowcy* Lenárd, Bártfa városának hosszú időn át híres jegyzője, ugyanaz, a ki 1453-ban Budáról meghozta a város czímereslevelét.⁴

Henckel György mester munkáiból ez idő szerint egyet sem ismerünk. Bártfán nem maradtak meg a régi, díszes szerkönyvek; azokat a reformáció idején — részben tudatosan, hogyisteni tiszteletnél többé ne használtassanak, részben azért, mert feleslegessé váltak — megsemmisítették, könyvkötésre,

¹ L. *Abel*; a bártfai Sz. Egyed temploma könyvtárának története.

² Ebből világos, hogy a rendelt könyv vagy biblia, vagy templomi szerkönyv volt.

³ Az összeg nagysága kétségtelenül mutatja, hogy díszesebb hártya-kéziratokról van szó.

⁴ Turul, X. évf. 129. l.

orgonajavításra használták fel. Maradtak-e Eperjesen György mester által miniált könyvek, nem tudom. Nagyon valószínűnek tartom ellenben, hogy azok közt a könyvek között, a melyek *Henckel* Jánosnak, a híres lőcsei lelkésznek, Mária királyné udvari papjának hagyatékából a lőcsei egyházi könyvtárba, utóbb pedig a gyulafehérvári Batthyaneumba jutottak, *Henckel* György által díszítettek is vannak. Melyek azok, ez idő szerint kijelölni nem tudjuk; ez csak akkor válik lehetségessé, ha majd a művésznek legalább egy, névvel ellátott munkája kerül napfényre.

Ezúttal még csak egy dologra óhajtom a figyelmet felhívni.

A középkorban, még a XV. század végén is mindennapi dolog volt, hogy oltárképeket és freskókat készítő festőművészek könyvfestéssel, miniálással is foglalkoztak. A festészetnek csupán egyik vagy másik ágával foglalkozó művészekkel csak igen fejlett műiparú helyeken, Francia-, vagy Olaszországban s Németalföldön találkozunk. Hiszen még *Dürer* maga sem vetette meg művészetének alacsonyabb rendű ágait; könyveket festett ki, rézbe, fába metszett s betűmintákat vésett. A mi szerényebb viszonyaink között fel sem lehet tenni, hogy valaki, hacsak nem állott az uralkodó vagy valamely kiváló egyházfejedelem szolgálatában, kizárólag a könyvfestésből megélt volna; mesterségét okvetlenül nagyobb körre kellett kiterjesztenie. Ha most arra gondolunk, hogy Lőcsén, a honnan György mester származott, a hol a főtemplomnak egymásután két, az ő családjából származó plébánosa volt, épp az ő idejében készült a legtöbb templomi freskó, önkénytelenül is felmerül a kérdés: nem kell-e, nem lehet-e, ezeknek egyik készítőjét *Henckel* Györgyben keresni?

Kérdésünkre a feleletet a jövő műtörténeti kutatásai fogják megadni.

Varjú Elemér.

Levéltárnoki utasítás a XVIII. század végéről. Honi levéltárainkra vonatkozólag — szem előtt tartva első sorban a vármegyei és városi köztörvényhatóságok levéltárait — kevés oly utasítást fogunk találni, melyek megszabnák a levéltárnok kötelességét, teendőit részletesen. Eltekintve az egyes szervezeti szabályrendeletekben foglalt néhány szótól, Marosvásárhely szab. kir. város levéltárában egy XVIII. századvégi protocollumban találtam: »Instructio Archivariorum« cím alatt egyet, mely némileg hasonlít a porosz kir. állami levéltárak vezérigazgatója által rendelkezésemre bocsátott utasításhoz (Dienstanweisung für die Beamten der Staatsarchive in den Provinzen vom 21. Januar 1904). Az utasítás a következőkben szabja meg a levéltárnok teendőit:

Az Archivariusi Hivatalra ordináltatott Személyeknek, kik is azon Hivatalbéli kötelességet erőltetés nélkül magokra vállalták, s ez után is felvállalják, ezek lesznek kötelességei. Ugymint: 1. Az Archivumot és abban illokált Leveleket mentől tisztábban tartásuk, hogy azokat a mód, por, egér vagy egyéb akármilyen nemű alkalmatlóság, nevezetesen a nedvesség meg ne vesztesse. — 2. A mely Levelek az Archivumban illocáltatnak, azokra oly szorgalmas gondot viseljenek, hogy azokból semmi legkisebb Literale instrumentum el ne tévelyedjék. — Mellyre nézve: 3. Akárkinek penes ordi-

nationem Magistratualem (mert a nélkül szabad nem lészen) akár pedig ad Mandatum Requisitorium kelletik valamit kiadni, azt is a Magistratusnak hirré tévén, erga recepisse, bizonyos terminusig, mikor kiadják, arról tégyenek promemorialis Consignatit, és annak idejében a kiadott Leveleket recipiálván, ismét az Archivumban illocálják. — 4. Az Archivumban lévő Thécának és Conservatoriumnak légyen olly recentiori memoria feltanálendő signaturája distincte minden különösségre tartozandó Levelek iránt, hogy a mikor millyen speciesu Levelek akár Individualis Személyekre nézendők, akár a Felsőges Királyi Gubernium Comissioi iránt valók, akár a Publicumot concernálók eléadattatni kívántatnak, azokat Repertoriumok szerént eléadhassák. — Mellyre nézve: 5. Készítsenek ollyan Repertoriumot, hogy annak seriesse Clavisok szerint redigáltatván, annál könnyebben az eléadandó leveleket feltalálhassák. — 6. Az Archivum conservatioja oly móddal ragasztatik az Archivariusok köteletségéhez, hogy ottan a leveleknek ide s tova hányagatására vagy azokból való elvitelére, vagy azoknak való nézegetésére senkit, főképen extra Magistratualis Személyeket ne admittállyanak. Ha mikor akármelly characteru Uri ember az Archivumba nézegetni valamit akarna, vagy a Felsőges Királyi Gubernium rendeléséből, vagy a Magistratus engedelméből, akkor mindketten az Archivariusok szorgalmatos vigyázásokkal jelen légyenek. — 7. Az Esztendőknek végével, vagy sub initio subsequentis anni az elfolyt esztendő-béli Protocollumokat cum Subscriptione Functi Praesidis az Archivumba beadattatni sollicitálják, és beadattatván a több Archivumbéli Levelekkel edgyütt ugy conservállják, hogy a mikor a Felsőbb rendelések eléadattatni parantsollyák, azonnal elő is adhassák. — Mind ezekre pedig az Archivariusok Hittel kötelesek lévén, Annualis fizetések e Cassa Civitatis Allodiali iuxta Statum Personalem fog curralni scorsive in Florenis Rhenensibus. — Accedit 8. Két záró Kultsa lévén az Archivumnak az egyik a két Archivariusok közül edgyikénél, a másik a másikánál tartattassék, és ha mikor a Magistratualis Confluxusok alkalmatosságaival valami Leveleknek az Archivumból való kikerestetése kívántatik, mindenkor in promptu legyenek, in casu vero quo valamellyiknek vagy betegsége vagy más nevezetes akadályja jelen létét nem engedné, a másik Kultsot is kezéhez vévén a Levélnek kikeretésére facultassa lészen.

Amint látjuk, részletesen ismerteti a levéltárnoki teendőket abban a korban, amikor a levéltár nem volt a kutatók számára nyitva, s nem volt állandóan elfogadva dr. *Erhard* H. A. a münsteri porosz kir. tartományi levéltár igazgatójának az a nézete, hogy a levéltárak nyilvános s tudományos intézmények; hivatásuk tisztán befejezett történeti anyagot gyűjteni. (V. ö. *Höfer*: Zeitschrift für Archivkunde I. köt. 183. 1.) Az őrzés gondosságának jellemzésére elegendő felemlíteni, hogy ma csak az állampénztáraknál követnek hasonló óvintézkedéseket, a mennyiben a pénztár egyik kulcsa az ellenőrnél, másika a pénztárnoknál van. Levéltárainknál ma már ennek nyoma sincs, mert a levéltár kulcsa nagyobbára a szolgálánál, s csak ritka esetben van a levéltárnoknál. Vajha a vajudó levéltári szabályzat, mely a kiadott vármegyei utasítás (125000/1902. B. M. sz.) függelékét fogja képezni, a régi

üdvös intézmények és modern követelmények figyelembe vételével valóban hasznos szabályokat tartalmazna, melyek egyöntetűen keresztülvihetők is volnának. Szerény nézetem szerint legelső teendő volna egységes levéltárnoki utasítás, szoros összeköttetés a köztörvényhatósági levéltárak és az országos levéltár között, mely utóbbi mintegy felügyeleti hatóságot képezne, végül lelkes szakértő levéltárnoki kar létesítése, illetve képzése, mert csak így fog megfelelni a levéltár hivatásának, s nem lesz, mint egy német tudós tréfásan elnevezte: »Antiquitätenkammer!«

Cseh Vendel.

Kassai könyvkötők. A könyvkötés Kassán csak a XV-ik század végén lesz iparszerű foglalkozás, a mire közrehatott a könyvnyomtatás elterjedése; czéhhez kötve 1699. óta üzik a városban.

Az első mester, Henrik, 1493-ban tűnik fel. Addig vagy külföldről hozta be a kereskedelem a kész bekötött könyvet, vagy pedig az írástudó pap, notarius, scriptor, scholasticus vagy baccalareus — e két utóbbi tanítót jelent — maga gyakorolta e mesterséget.

1533-ban János mester adóját törlik »*propter servitia*«. Az egyházi 1554. évbéli számadása szerint egy psalterium bekötése 100 denárba került.

Könyvkötő műhelyt a könyvkereskedő Gallen János (1581—1583) tartott fenn;¹ a XVII. században követik a példát a könyvnyomtatók, mint a híres lőcsei Brewerek, Kassán Gevers Bálint² és Erich Ericus, a kik kezdetben csupán a compactorságot üzik.

Endtner Mihály mint zsoldos katona került Nürnbergből Kassára, a hol elővette sutba dobott mesterségét s 1587-ben boltja a városháza alatt van. Mancskovics könyvnyomatóval üzleti összeköttetésben volt s így tehát valószínűen ő kötötte be a vizsolyi bibliát. 1592-ben Wagner János lőcsei könyvkötő felhatalmazta Endtner-t, hogy a bárczai (Abauj vm.) papon hajtsa be 2 tallér és 25 fillérenyi követelését, melylyel az könyveinek kéréséért tartozik.³

XVII-ik századbeli mesterek: Schmidt Dávid (1604), Alszer Menyhért és Blint János (1634), Könyvkötő Zsigmond (1639), Reich Sámuel (1642), Hegewald Reinhold, Ehrich Ericus és Severini Márk (1659), a svéd Erhart (1662), Severini Pál »aus Dennemarck« (1663),⁴ Fridericus (1666), Major Dávid (1677).⁵

1695 december hó 15-én Szent-Mihályi Kompaktor András a polgárok sorába való felvételét kérte. A tanács deliberatuma ez: »Feladta az nemes magistratus tali tamen conditione, hogy esztendő egy nap alatt producálja testiöniallisát és most szegény legénységéhez képest fizessen fl. 6.«

Szentmihályi lett első czéhmestere az 1699-ben megalakult czéhnek, melynek létesítésében neki oroszlánrész jutott. A szabályzatnak a remeklére vonatkozó pontja így szól: »Az remek darabok csináltatása úgy adassék fel, a mint régente szokás volt, tudniillik 1° egy folio könyv, 2° egy octáv,

¹ Kassa város levéltára 3837/85. sz.

² U. o. 7264.

³ U. o. 3922., 4309.

⁴ U. o. 8744. sz.

⁵ U. o. 19476. sz.

3° duodecz, ezek aranyosan, kapcsolra legyenek, 4° egy alphabethum tiszta deszkában.«

A czéhszabályzatot 1705-ben a debreczeniek átvették, a mint a városi jegyzőkönyvben olvasható: »Die 19. Decembris. In domo domini iudicis ordinarii Francisci Györy determináltatott iterato, hogy a mely hetven rénens (*így!*) forintokat adott a debreczeni compactoria czéh az artikulusokért, annak rata medietasa cedáljon az elébbeni nemes magistratus számára, a más medietása pedig maradjon a mostani számára.«

1711-ben Szathmári Pál compactor polgárjoga felett határoz a város: »die 10. Januarii. Szathmári Pál compactornak bizonyos consideratiókra nézve ad ulteriorem amplissimi magistratus dispositionem az mesterségének folytatása megengedetett, de úgy, hogy a nemes magistratustól függjön és medio tempore az concivitas iránt gondolkodjék.«

Az 1712-ik évi városi számadókönyv szerint boltbérét naptárakkal rőtta le. »Calendariumok iránt resolvtatott Szakmári Compactor Pál uram boltja censusában 16 calendariumokért pro denar 50. imputálni, a melyeknek az ára teszen fl. 8.

A XVIII-ik században polgárjogot nyernek: Olaszi Sós István, fizetvén érte 18 magyar forintot (1707); Nagy János, a ki 10 magyar forintot váltotta meg (1719); Horváth István (1735); Herman János József (1741); Pelcz József (1766); Pechk Antal »ex superiori Austria« (1770); Rajner Ferencz »ex Moravia Olomuczio« (1771); Hesch Pál »ex Austria« (1773); Herman János (1781).

A könyvtáblák díszítése az ismert felsőmagyarországi típus, mely kivált a XVI-ik században nürnbergi minták után¹ indult, de már a század negyvenes éveiben a magyar renaissance virágbokrétaít alkalmazza; a táblákat keretező léczek pedig a XVII-ik században a gombkötő mintákat utánozzák.

Kemény Lajos.

¹ Arch. Értesítő, III. k. 1870. évf. 110. lapján *Myskovszky* Viktor egy bártfai préselt könyvtáblát ír le, melyen az 1540. évszám van. Teljesen hasonló van Kassa város levéltárában, melyen az egyik alak az 1539. évszámmal van jelezve. A felsőmagyarországi típust leírja *Keszler* József a Könyvkiállítási Emlék-ben megjelent összefoglaló dolgozatába.